

Šifra kandidata:

Državni izpitni center

SPOMLADANSKI ROK

ZGODOVINA

Izpitna pola 2

Sobota, 5. junij 2004 / 90 minut

*Dovoljeno dodatno gradivo in pripomočki: kandidat prinese s seboj nalivno pero ali kemični svinčnik.
Kandidat dobi dva ocenjevalna obrazca.*

SPLOŠNA MATURA

NAVODILA KANDIDATU

Pazljivo preberite ta navodila. Ne izpuščajte ničesar.

Ne obračajte strani in ne začenjajte reševati nalog, dokler Vam nadzorni učitelj tega ne dovoli.

Prilepite kodo oziroma vpišite svojo šifro (v okvirček desno zgoraj na tej strani in na ocenjevalna obrazca).

V tej izpitni poli je 25 nalog iz slovenske zgodovine. Odgovore vpisujte v za to predvideni prostor, z nalivnim peresom ali kemičnim svinčnikom. Pišite razločno in čitljivo. **Nejasni in nečitljivi odgovori ter odgovori, pisani z navadnim svinčnikom, se točkujejo z nič (0) točkami.**

Dobro preglejte ilustrativno gradivo, saj Vam bo pomagalo pri reševanju nalog. Skušajte odgovoriti na vsa vprašanja. Če Vam kakšna naloga povzroča težave, jo preskočite in prihranite za konec.

Ob nalogah je v oklepaju navedeno število točk. Za napačne odgovore ne dobite negativnih točk, točkovani pa so tudi delni odgovori. Pazite na zahteve pri posameznih vprašanjih, saj upoštevamo samo toliko elementov, kot jih je navedeno.

Zaupajte vase in v svoje sposobnosti.

Želimo Vam veliko uspeha.

Ta pola ima 16 strani, od tega 2 prazni.

PRAZNA STRAN

Obrnite list.

SLOVENCİ V AVSTRO-OGRSKI

1. Ob koncu 50. let 19. stoletja je avstrijska absolutna oblast zašla v krizo. Notranjepolitično nezadovoljstvo je okrepil še vojaški poraz v Italiji in izguba Lombardije. Dvor je bil prisiljen obnoviti ustavno vladanje. Pojasnite vsaj **dva vzroka za notranjepolitično nezadovoljstvo**, ki je vplivalo na zlom Bachovega absolutizma.

(2 točki)

2. Februarja 1861 je cesar Franc Jožef izdal posebni zakon – februarski patent – ki je določal temelje novega ustavnega in parlamentarnega življenja, deželne zборе in državni zbor. Obkrožite dve pravilni trditvi o notranji državni ureditvi Avstrije po februarskem patentu.

(2 točki)

- A Državni zbor (parlament), ki je imel gosposko in poslansko zbornico, je dobil določeno zakonodajno vlogo.
- B S februarskim patentom je bila uvedena federativna ureditev države, saj so deželni zbori odločali o večini temeljnih državnih zadev.
- C Deželni zbori so bili sestavljeni po kurijah in so volili poslance v poslansko zbornico državnega zbora.
- D Za volitve v deželne in državni zbor je veljala splošna in enaka volilna pravica.
3. Podeželje je bilo zastopano po številu poslancev in po načinu volitev. Med vsemi volilnimi upravičenci so le kmetje volili posredno. Razložite, kaj pomeni »posredna volilna pravica«.

(1 točka)

4. Leta 1861 so bile prve volitve v deželne zборе tudi na Slovenskem.

Prve volitve v deželne zборе so bile zelo žive, vendar še niso imele značaja organiziranega boja med političnimi skupinami. V vse deželne zборе na Slovenskem je bilo izvoljenih le 22–24 poslancev slovenske politične usmeritve (v kranjski deželni zbor 13 od 36, na Goriškem pa 7 od 21 izvoljenih poslancev). Večino v deželnih zborih so dobili neslovenski sodeželani. V državni zbor, ki je imel 343 poslancev, pa so bili izvoljeni le trije Slovenci, dva na Goriškem in eden na Kranjskem.

(Vir: Gestrin, F., Melik, V., 1966: Slovenska zgodovina 1792–1918, str. 138–140. DZS. Ljubljana)

Kaj je bil glavni vzrok za slab volilni izid Slovencev na prvih volitvah 1861?

(1 točka)

5. Uvedba ustavnega življenja je bila pomembna prelomnica tudi v našem narodnopolitičnem razvoju. Politično in kulturno delovanje Slovencev se je v začetku ustavne dobe osredotočilo v čitalnicah. Prvo so ustanovili v Trstu, nato so nastajale tudi v drugih krajih. Konec šestdesetih let jih je delovalo že 57, konec devetnajstega stoletja pa več kakor 80.

Slika 1: Ljubljanski čitalniški kvartet

(Vir: Mal, J., 1993: Zgodovina slovenskega naroda, str. 1069. Mohorjeva družba. Celje)

Kaj so čitalnice?

Kaj so prirejale?

V čem je bil pomen čitalniškega delovanja?

(3 točke)

6. V 60. letih 19. stoletja je pričelo delovati tudi več slovenskih društev. Nekatera so bila strokovna (poklicna), druga pa so imela širši narodni pomen.

Razložite pomen delovanja naslednjih društev za slovenski narodni razvoj.

(3 točke)

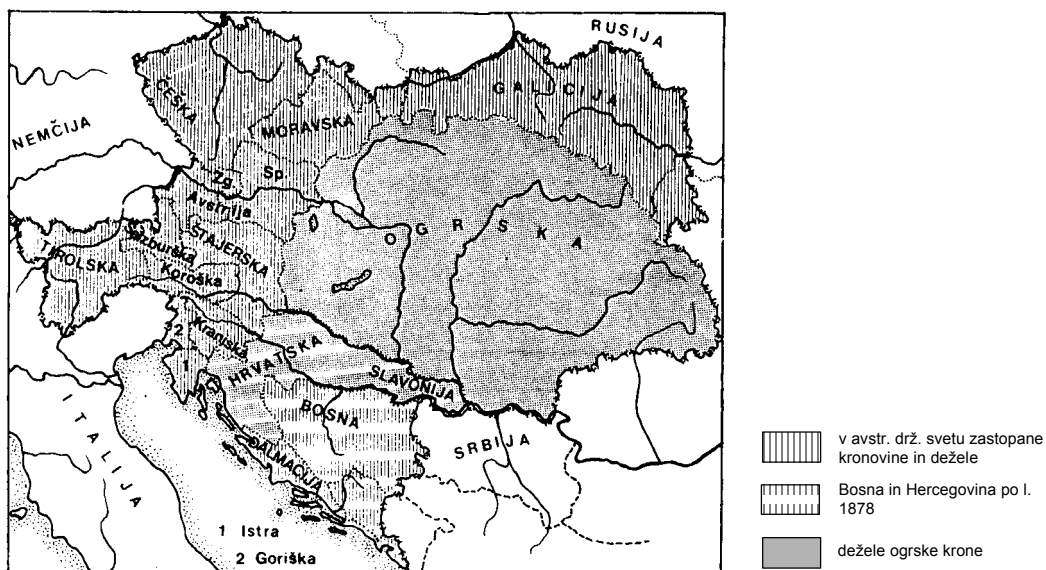
Slovenska Matica (1864):

Dramatično društvo (1866):

Južni Sokol (1863):

7. Leta 1867 so avstrijski vladajoči krogi – tudi zaradi zunanjepolitičnih dogodkov – morali rešiti dotedanje spore z Madžari. Uveden je bil dualizem. Obe polovici dvojne monarhije so povezovali nekateri skupni državni organi, na znotraj pa sta bili popolnoma samostojni državi, s svojim ustavnim sistemom. Tedaj je habsburška monarhija dobila tudi novo ime.

Karta 1: Habsburška monarhija 1867–1918

(Vir: Grobelnik, I., 1988: Zgodovina 1, str. 151. DZS. Ljubljana)

Pojasnite, zakaj je avstrijska vpletenost v vojno s Prusijo in Italijo leta 1866 vplivala na preureditev habsburške monarhije in uvedbo dualizma.

O katerih državnih zadevah sta skupaj odločali avstrijska in ogrska polovica monarhije (skupna ministrstva)?

Katera vprašanja (navedite vsaj eno) je na svojem ozemlju samostojno urejala vsaka polovica dvojne monarhije?

Kako se je habsburška monarhija imenovala po uvedbi dualizma?

(4 točke)

8. Od druge polovice 60. let 19. stoletja je bilo naše etnično ozemlje razdeljeno med tri države, kar je vplivalo tudi na različen razvoj. Z dualizmom je bila ostro potegnjena meja med slovenskim ozemljem v ogrski in avstrijski polovici monarhije. Del slovenskega etničnega prostora pa je bil že leta 1866 priključen Italiji.

Pri vsaki navedeni deželi oziroma pokrajini pripišite, pod čigavo oblast (vlado) je spadala (npr. pod avstrijsko, italijansko, ogrsko).

(3 točke)

Kranjska _____

Koroška _____

Primorska (Istra, Goriška, Trst) _____

Prekmurje _____

Štajerska _____

Beneška Slovenija _____

9. Status dežel v avstrijski polovici monarhije je opredeljevala splošna avstrijska zakonodaja.

Dežele so razpolagale z deželnim premoženjem, ki večinoma ni bilo majhno. V okviru splošne avstrijske zakonodaje so imele dežele določene kompetence glede občinskih, šolskih, cerkvenih in nekaterih drugih zadev, skrbele so za celo vrsto zadev deželnega pomena, kakor dobrodelne zadeve, bolnice, kulturne ustanove, javne gradnje. Od deželnih zborov predlagani zakoni so bili vezani na cesarjev pristanek, to je, pristanek dunajske vlade.

(Vir: Gestrin, F., Melik, V., 1966: Slovenska zgodovina 1792–1918, str. 136. DZS. Ljubljana)

Kakšen status so imele dežele?
Kateri organ je bil nosilec teh pristojnosti?

(2 točki)

10. Slovensko zgodovino so konec 60. let 19. stoletja zaznamovali tabori. Zborovanj se je ponavadi udeležilo 5 do 6 tisoč ljudi, na taboru v Vižmarjih pa celo okoli 30 tisoč. Po vsakem govoru so z glasovanjem podprli izražene zahteve.

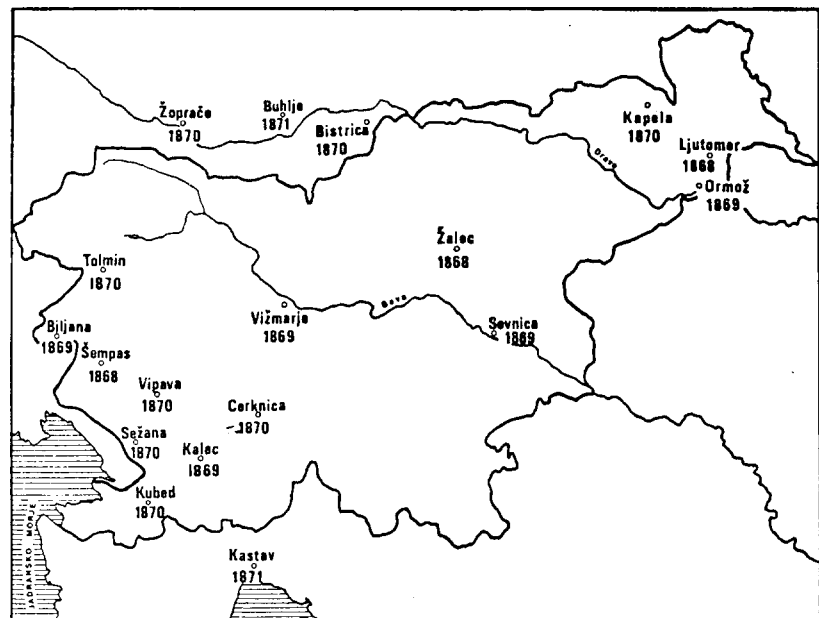
V obliki krajšega razmišljanja opredelite vlogo in pomen taborskega gibanja. Pri tem upoštevajte naslednje elemente: kaj so tabori; temeljne zahteve (vsaj dve); zakaj je bilo največ taborov na obrobju slovenskega etničnega ozemlja; pomen taborskega gibanja.

(5 točk)

Slika 2: Spominska značka za ljutomerski tabor

Karta 2: Tabori na Slovenskem

(Vir: Gestrin, F., Melik, V., 1986: Zgodovina 7, str. 98. DZS. Ljubljana)

11. Gradnja železniškega omrežja na Slovenskem je za nekaj desetletij zaostajala za zahodno Evropo. Prva proga je bila zgrajena sredi 19., večina pa šele konec 19. in na začetku 20. stoletja. Železnice so povezale slovenske dežele v enoten trg, krepile so industrijski razvoj, pripomogle pa tudi k propadu številnih domačih obrti. Kako se je imenovala prva železniška proga, ki je sredi 19. stoletja povezala naše ozemlje z Dunajem in tržaškim pristaniščem? Zakaj je železnica pospešila propad starega prevoznništva, brodarstva in domače obrti (v opis vključite vsaj dva vsebinsko različna argumenta)?

(3 točke)

12. V 90. letih 19. stoletja se je začela hitreje razvijati tudi industrija. Poglavitne panoge slovenskega neagrarnega gospodarstva so bile železarstvo, rudarstvo in lesarstvo. Ugodno so se razvijale tudi tekstilna, papirniška in usnjarska industrija. Nastalo je več manjših industrijskih središč. Povežite levi in desni stolpec tako, da na črtico v desnem stolpcu vpišete ustrezno veliko črko iz levega stolpca.

A Ajdovščina	_____	1. papirniška industrija
B Hrastnik	_____	2. železarstvo (metalurgija)
C Ravne na Koroškem	_____	3. tekstilna industrija
D Tržič	_____	4. premogovništvo, steklarstvo
E Vevče	_____	5. obutvena (čevljarstva) industrija

(2 točki)

13. Konec 60. in na začetku 70. let 19. stoletja so nastale prve delniške družbe, ki so v nadaljnjem gospodarskem razvoju igrale pomembno vlogo. Poimenujte delniško družbo, ki je imela pomembno vlogo v posodabljanju in koncentraciji železarstva na Gorenjskem. Katero delniško družbo označuje kratica TPD (zapišite polno ime)?

(2 točki)

14. Preučite tabelo »Proizvodnja in zaposlenost v premogovništvu na Slovenskem«.

Tabela 1

Leto:	Izkop v tonah:	Zaposleni:
1850	55.000	640
1880	600.000	4.370
1900	1270.000	6.300
1913	1530.000	7.600

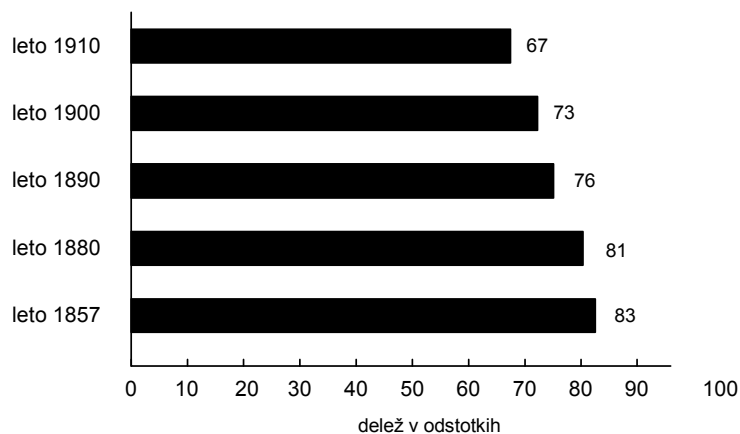
(Vir: Enciklopedija Slovenije, 9. knjiga, str. 295. Mladinska knjiga. Ljubljana, 1995)

Kaj je bilo značilno za našo proizvodnjo premoga od srede 19. do začetka 20. stoletja?
Kaj vse je vplivalo na tako gibanje proizvodnje premoga (v pojasnilo vključite vsaj dva največja porabnika)?

(3 točke)

15. Preučite graf »Delež kmečkega prebivalstva na Slovenskem v letih 1857–1910«.

Graf 1

(Vir: Kastelic, A., Končan, B., 2001: Delovni zvezek za zgodovino 3, str. 138. DZS. Ljubljana)

Obkrožite dve pravilni trditvi o sestavi prebivalstva in gospodarski podobi slovenskih dežel konec 19. in v začetku 20. stoletja.

- A Število kmečkega prebivalstva se je v zadnjih desetletjih 19. stoletja postopoma zmanjševalo, a je še vedno predstavljalo večino narodnega telesa.
- B Večina slovenskega prebivalstva je na začetku 20. stoletja že živela v mestih.
- C Kmetijske panoge na Slovenskem so bile na prehodu v 20. stoletje še vedno prevladujoča gospodarska dejavnost; slovenske dežele pa še vedno pretežno kmetijske.
- D Na Slovenskem je med gospodarskimi dejavnostmi na prehodu v 20. stoletje že prevladovala industrijska proizvodnja, ki je preživljala večino prebivalstva.

(2 točki)

16. Položaj kmeta v drugi polovici 19. stoletja ni bil ugoden. Podeželje je zajela kriza in močno razslojevanje. Največji problem v zadnjih desetletjih 19. stoletja je bilo zadolževanje kmetij. Zakaj se je v drugi polovici 19. stoletja veliko slovenskih kmetij, zlasti majhnih, zadolževalo (v opis vključite dva vsebinsko različna vzroka)?
Kakšne so bile posledice zadolževanja?

(3 točke)

17. Krizo slovenskega podeželja so poskušali reševati nekateri slovenski izobraženci in politiki, ki so bili tudi sami kmečkega izvora. Da bi kmetom pomagali, so začeli ustanavljati zadruge.

*Slika 3: Glavni pobudnik
zadružniškega gibanja*

(Vir: Zgodovina Slovencev,
str. 567. Cankarjeva založba.
Ljubljana, 1979)

Kako so zadruge pomagale kmetom (za kaj vse so skrbele)?
Pojasnite pomen zadružnih hranilnic in posojilnic pri reševanju
kmečkega stanu (v opis vključite vsaj en argument).
Kdo je bil glavni organizator zadružnega gibanja in utemeljitelj
krščanskega socializma na Slovenskem?

(3 točke)

18. Za slovensko politiko med leti 1875–1890 se je uveljavil izraz »slogaštvo«.
Kaj pomeni izraz »slogaštvo«?
Zakaj je sredi 70. let 19. stoletja prišlo do politike »slogaštva«?

(2 točki)

19. Od srede 19. stoletja so si Slovenci dejavno prizadevali za pravice slovenščine v javnem življenju. Slovenščina si je le mukoma in postopoma utirala pot v urade in šole. Nekaj več pravic si je pridobila v času Taaffejeve vlade, vendar ne v vseh deželah enako.

Slovenščina si je mukoma utirala pot v srednje šole. Šele po nastopu Taaffejeve vlade se je začela uveljavljati kot učni jezik, najprej v nekaterih nižjih gimnazijah, vendar ne enako po vseh slovenskih pokrajinah. Na Kranjskem sta bili dve gimnaziji popolnoma nemški, štiri pa nemško-slovenske. Na slednjih je bila slovenščina učni jezik v nižjih, po letu 1908 pa tudi pri nekaterih predmetih v višjih razredih. Na gimnaziji v Celju in Mariboru so si Slovenci le s težavo priborili slovenske oddelke v nižjih razredih. Na gimnazijah v Celovcu, Beljaku in Št. Pavlu so poučevali samo v nemščini. Na neslovenskih gimnazijah pa se je za slovenske dijake v vseh deželah slovenščina poučevala kot učni predmet, vendar samo za tiste, ki so se zanjo prostovoljno prijavili ob vpisu ...

(Vir: Ciperle, J., Vovko, A., 1987: Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja, str. 66. Slovenski šolski muzej. Ljubljana)

Opišite položaj slovenščine v gimnazijah na našem ozemlju konec 19. stoletja (v opis vključite dve obliki njenega uveljavljanja)?

V kateri deželi in zakaj je bil položaj slovenščine kot učnega jezika najugodnejši?

V kateri deželi in zakaj je bil položaj slovenščine v srednjih šolah najslabši?

(3 točke)

20. Šele v začetku 20. stoletja smo Slovenci dobili prvi dve povsem slovenski osemletni gimnaziji, ena je bila zasebna, druga pa prva javna slovenska gimnazija. Navedite prvi dve slovenski gimnaziji, ustanovljeni v začetku 20. stoletja.

(1 točka)

21. V 90. letih 19. stoletja so nastale prve politične stranke na Slovenskem. Številčno najmočnejša stranka je bila Katoliška narodna stranka (od leta 1905 imenovana Slovenska ljudska stranka). V katerem družbenem sloju je imela Katoliška narodna stranka največjo podporo? Zakaj?

(2 točki)

22. Stranke so poglavitne naloge in cilje svojega delovanja oblikovale v svojih programih. Ena izmed njih je v svoj program zapisala tudi naslednje zahteve:

1. *popolno svobodo združevanja*
2. *osemurni najdaljši delovni čas*
3. *nedeljski počitek*
4. *strogo naj se izpolnjuje prepoved, da otroci pred 14. letom ne smejo opravljati pridobitnega posla*
5. *izključitev ženskega dela posebno v onih obratih, ki škodujejo ženskemu ustroju*

(Vir: Grobelnik, I., Voje, I., 1983: Srednje izobraževanje – Zgodovina 3, str. 142. DZS. Ljubljana)

Zapišite **polno ime** politične stranke na Slovenskem, ki je v svoj program uvrstila v viru navedene zahteve.

(1 točka)

23. Zaradi nezadovoljstva z narodnimi razmerami in občutka ogroženosti so nastajale tudi zamisli o notranji preureditvi habsburške monarhije. Vse opaznejša je postajala trialistična zamisel, ki jo je zagovarjala Slovenska ljudska stranka.

Za kaj so se zavzemali zagovorniki trializma (v opis vključite dve bistveni zahtevi)?

(2 točki)

24. Do začetka 20. stoletja smo Slovenci postali narod z razvito kulturo, znanostjo, umetnostjo in z veliko gospodarskimi, političnimi, športnimi in drugimi društvi. Da smo postali zrel narod, so bile zaslužne generacije naših izobražencev. Mnogi so se uveljavili na avstrijskih univerzah, ali zasloveli kot znanstveniki, izumitelji, umetniki. Povežite levi in desni stolpec tako, da na črtico v desnem stolpcu vpišete ustrezno veliko črko iz levega stolpca.

A	Fran Miklošič	___	slovenski fizik, univerzitetni profesor na Dunaju, znan po odkritju zakona o toplotnem sevanju
B	Anton Codelli	___	literarno ustvarjanje – pisateljvanje in publicistika
C	Rihard Jakopič	___	znanstvenik jezikoslovec in vodilni slavist v drugi polovici 19. stoletja, profesor na stolici za slovansko filologijo na Dunaju
D	Zofka Kveder	___	duhovnik – postavitve znamenitega stolpa na vrhu Triglava, simbola slovenstva
E	Edvard Rusjan	___	izumitelj, avtomobilizem, eden od pionirjev televizije
F	Jožef Stefan	___	slovenski letalski pionir, konstruktor letal Eda
G	Jakob Aljaž	___	likovno ustvarjanje – impresionistično slikarstvo

(3 točke)

25. Število slovenskega prebivalstva je v zadnjih desetletjih 19. in v začetku 20. stoletja le počasi naraščalo, predvsem zaradi izseljevanja. Ljudje so se izseljevali na Zahod in v ZDA. Izseljevanje je doseglo vrh v 90. letih 19. stoletja, ko se je izselilo več kakor 150.000 ljudi.

Slika 4: Slovo od domačega kraja je bilo boleče.

Mnogi Slovenci so odhajali v svet le s popotno palico in culo v roki.

Pojasnite dva glavna vzroka izseljevanja Slovencev na tuje.

(2 točki)

(Vir: Drnovšek, M., 1991: *Pot slovenskih izseljencev na tuje*, str. 9. Založba Mladika. Trst)

PRAZNA STRAN